

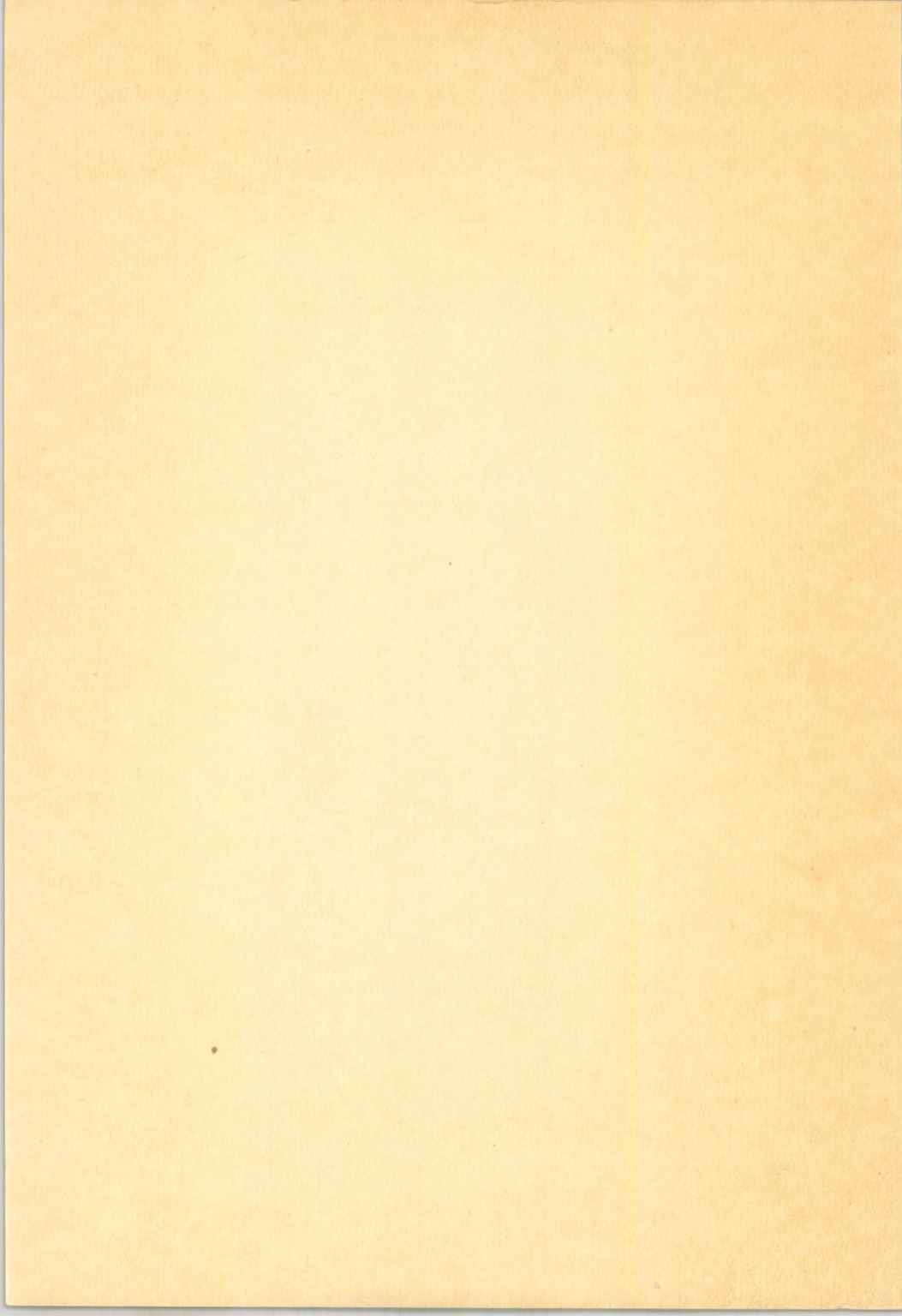
**LEGKEDVESEBB
MADARAINK**

15.

a búbosbanka

Azt hiszem nagyon jól választott Egyesületünk Választmányi Ülése, amikor 1989-re a búbosbankát jelölte az év madaraként. Egy szép és a látszat ellenére sajnós több oldalról is veszélyeztetett madárfajról van szó, amelyik minden szempontból megérdemli a fokozott és nagyon körültekintő védelmet. A hazai rügyfakadáshoz, a kora tavaszi reggelekhez a magasban keringő mezei pacsirta énekén, a sárgán virító sombokrok között imbolygó citromlepkén, a mocsarak környékén petézni induló békák ezerein túl szorosan hozzátartozik a búbosbanka mással össze nem téveszthető, jellegzetes és kedves kiáltása. Mint minden tavasszal, idén is örömmel köszöntöm majd a budaörsi dombok között vagy az alföldi tanyák környékén óriás tarka lepke módjára repülő első példányokat, elnézem a leereszkedő madár kecses mozgulatait, felmeresztett bóbitáját és olyan szívesen odakiáltanám neki:

1989 a búbosbankák védelmi éve! Segíteni akarunk nektek! Talán meg is teszem, pedig a bankák biztosan nem értik, sőt talán meg is ijednek, elröppennek a hangos emberi szóra. De esetleg meghallja más valaki! Aki eddig nem törődött velük, sőt talán légpuskával lopakodott a cifra tollú madarak nyomában. Hátha elgondolkozik egy kicsit. Búbosbanka év! Ilyen biztosan soha nem hallott még. Egy egész évet áldozni egyetlen madárfajért? Megéri vajon? Ha nekem teszi fel a kérdést, elmondom neki: megéri bizony! Nagyon is megéri! És az idei évvel csak elkezdődött a jól szervezett gyakorlati védelem. A folytatás majd ezután következik.

Nem lehet összetéveszteni

A búbosbankát, legalább képről, szinte mindenki ismeri, jellegzetes alakja és feltűnő színezete alapján nem is lehet más madárral összetéveszteni. A rigó nagyságú madár alapszíne szép rozsdabarna, ilyenek a felmereszthető hosszú bóbita tollai is, de a hegyi részük fekete. A fekete alatt keskeny fehér részt találunk s ugyancsak feketén és fehérén mintáztak az evezők és a faroktollak is.

Ha ültében látjuk a madarakat, a fekete szárnyon széles fehér csíkokat figyelhetünk meg, reptében a feltűnően széles szárny tövi részén négy jól látható fehér szalag húzódik és az egyes evezők hegyi részén is fehér folt van. Az utóbbi olyan, mintha csak fehér gyöngyfüzér keretezné a szárnyat. A faroktollak feketék, de ott meg a tövi részen van egy széles fehér keresztzalag. Jellegzetes még a madár hosszú, vékony és kissé előre hajló csőre, amelynek a táplálék felkutatásában van jelentős szerepe. A névadó bóbítát a madár rendszerint hátrasimítva viseli, de izgatott állapotban vagy a levegőből érkezés után széttárja és felmereszti. Ha megijed

valamitől, néha sűrű egymásutánban nyitja és csukja szépen tarkált fejdíszét. Röpte emlékeztet a szajkóéra, kissé hullámvonalú, szárnyaival hol gyorsabban, hol lassabban verdes, ezzel néha egészen lepkeszerű lesz, ez utóbbiban persze a madár tarka színei is szerepet játszanak. Soha nem repül magasan, és ha a közelünkben száll el, azt is észre fogjuk venni, hogy röpte teljesen zajtalan. Hím és tojó között nincs színezeti eltérés, bár a tojó torka és melle néha kissé halványabban színezett. Ezt azonban kint a terepen nem lehet észrevenni! Hasonlóak a fiatalok is, legalábbis ami a színezetüket illeti, június-júliusban azonban rövidebb csőrük alapján még felismerhetjük őket. A kifejlett búbosbanka átlagsúlya 60 gramm.

Euráziában és Afrikában

Az Upupa nemzetségnek mindössze egyetlen faja van, a nálunk is élő búbosbanka, de meglehetősen nagy elterjedési területén belül általában 9 alfaját különböztetik meg. Európában változó sűrűségben, de a legészakibb tájaktól eltekintve mindenütt fészkel, költ Ázsia és Afrika nagy részén is, természetesen csak a számára megfelelő élőhelyeken. Mint fészkelő hiányzik a dél-európai szigetek egy részén, így az irodalom szerint nem költ Krétán, Máltán, Rhodos és Karpathos szigeteken, ezeket legfeljebb a vonulás során érinti. A középeurópai állomány néhány évtizede észrevehetően megfogyatkozott.

Up-up-up!

Számomra mindig kedves élményt jelent, amikor tavasszal első ízben hallom meg a búbosbanka nagyon jellegzetes, mással össze nem téveszthető, tagolt up-up-up hangját. A madár mindig valami kiemelkedő ponton, sziklán, hodály tetején, száraz faágon üldögél hangadás közben és előre hajolva mulatságosan bókol a hangok ütemére. Nagyon gyakran éppen a hangja alapján, azt követve vesszük észre és jegyhezhetjük fel az azt nap látott fajok közé. Az

up-up-up kicsit tompa, egyáltalán nem éles, viszonylag mégis messzire elhallatszik. Leggyakoribb természetesen a párosodás idején, de ezt követőleg, a kotlás és fiókanevelés alatt, különösen a kora reggeli órákban, ugyancsak hallhatjuk a jellegzetes búbosbankaszót. A tavaszi érkezést követően, amikor a madarak megszólalnak, be is lehet csapni a búbosbankát. Akinek sikerül jól utánoznia a hangot, vagy egy magnetofon segítségével játssza az eredeti kiáltást, megfigyelheti, hogy a párt kereső vagy a revirjére féltékeny madár közeledik, keresi a láthatatlan másikat. Sok érdekes mozgás- és viselkedésformát lehet így ellesni a búbosbanka életéből. Egyébként a madár latin tudományos nevében (*Upupa epops*) a nemzetséget jelölő *Upupa* is hangutánzó, a címben szereplő jellegzetes kiáltás nyomán kapta.

Márciusban érkezik

Tehát egyike az első vándoroknak, melyek a rügyfakadást követően újra felbukkannak a fészkelőhelyek környékén. Az első példányokat általában március közepén figyelhetjük meg, de az érkezés üteme természetesen erősen függ a mindenkori időjárástól. A déli tengerpartok vidékére már februárban megérkeznek az első búbosbankák és onnét húzódnak tovább észak felé. Hollandiából ismeretes egy nagyon korai érkezés, március 6-án, Svájcban március 8-át említi az irodalom. Ezek azonban természetesen csupán kivételek, az igazi tavaszi vonulás Közép-Európába március második felében és április elején zajlik. A felhangzó up-up-up kiáltás persze nem jelenti feltétlenül azt, hogy az a madár éppen aznap érkezett, sőt az a valószínű, hogy a hazatért és a hosszú úttól fáradt madarak csak néhány nap elteltével, amikor már kicsit összeszedték magukat, szólalnak meg.

Az őszi vonulás viszonylag korán indul, és egyes példányok akár már július derekán elhagyhatják a költőhely környékét. Természetesen ilyenkor azért nem repülnek hanyatt-homlok Afrikába, de nyár végével a bankák mozgolódása kétségkívül kezdetét veszi. A vonulás augusztusban éri el a tetőpontját, ezt követőleg

fokozatosan csökken a búbosbankák száma és az ilyenkor megfigyelt példányok jelentős része valószínűleg már északabbi átvonuló. Bár ismereteseek októberi búbosbanka adatok is, ez az időpont már nem jellemző, és ritka kivételnek számít, ha sikerül valahol a bóbítás madár egy-egy példányával találkozunk. A búbosbanka nem tartozik a társaságkedvelő madarak közé, ősszel és tavasszal sem csapatos. Magányosan vonul, bár nyár végén és kora ősszel néha előfordul, hogy néhány példányt talán véletlenül, esetleg egy-egy különösen jó táplálkozóhelyen, lazán összetartó csoportban láthatunk együtt. Jó lenne tudni, hogy ezek a madarak vajon testvérek, ami azt jelentheti, hogy a családi kötelek még nem oldódtak föl teljesen, netán csupán egyszerű sors-társak, akik véletlenül találkoztak össze a nagy vándorút során.

A nyílt területek madara

Nagy kiterjedésű zárt erdőben hiába is keresnénk búbosbankát, de hiányzik a teljesen fátlan síkságról is. Kedveli az öreg tölgyekkel, vadvadakkal ritkásan benőtt legelőket, korosabb gyümölcsösöket, a szőlőhegyek délnek néző meleg lejtőit, az Alföldön a tanyák és falvak környékét és a folyók ártereit. Fákra vagy épületekre, kőrakásokra stb. szüksége van a költéshez, a nyílt területekre, legelőkre ahhoz, hogy táplálékot kereshessen magának. A szőlőhegyeken, például a Badacsonyon, Villányban vagy a tapolcai Szentgyörgyhegyen többnyire a szőlők között vagy az utakon láttam keresgélő búbosbankákat, Ócsán, Pécelen, Isaszegen a kertek alatt húzódó kerítés nélküli veteményesparcellákon bukkantak fel, a Tisza mentén főként a gátakat kedvelték. Természetesen ezek csak kiragadott, a naplóból összegyűjtött emlékek, mert hiszen a búbosbankák a legkülönbözőbb, táplálkozásra alkalmas területen előfordulhatnak.

Magyarországon még elég gyakori

Ami azt is jelenti, hogy hazánkban szerencsére még nem megy eseményszámba búbosbankával találkozni, de azért nagy számokról, bár pontos állományfelmérések nem történtek, sajnos mégsem beszélhetünk. Eloszlása hazai viszonylatban nem egyenletes, a táplálkozásmódjának jobban megfelelő laza, homokos talajon gyakoribb, mint másutt, de azért a dombvidéken, a Dunántúlon is mindenhol megtaláljuk. Az Alföldön erősen kötődik a tanyákhoz, falvakhoz, ez elsősorban valószínűleg az ott talált kedvező fészkelőlehetőségekkel magyarázható. Viszonylag gyakran találkozhatunk búbosbankákkal a Tisza mentén, elsősorban ott, ahol még öreg ártéri erdők vannak, amelyek odúi és üregei jó fészkelőhelyet kínálnak a párok számára. Itt rendszerint a védőgátak koronáján mozognak, de ha a közelben házak és kertek is vannak, a gyümölcsfák és a vetemények között, a házakkal szomszédos libalegelőkön, trágyadombok közelében látjuk sétálni az eleséget kereső bankákat.

Főként a talajon mozog

Búbosbankát a leggyakrabban röptében vagy a földön keresgélve figyelhetünk meg, fán vagy a háztetőn üldögélő példányokat csak a hangadás közben látunk. A talajon gyors léptekkel szalad előre, miközben fejével ütemesen bólintgat hozzá. Bóbitáját eközben többnyire nem mereszi fel, hanem hátrasimítva viseli. Zsákmányát elsősorban szemmel kutatja, de néha félrehajtott fejjel figyel a föld színe alól érkező parányi jelzésekre is. Ha úgy véli, hogy odalent mozgolódik valami, hosszú csőrével ügyesen utánanyúl és rendszerint meg is keríti zsákmányát. A gyümölcsfák alatt vagy a szőlőtőkék között futva minden megtett 1–2 méter után „próbafügészeket” végez, csőrét lenyomja a talajba, kinyitja, majd újra összezárja. Ha a megfigyelő jól megjegyzi azt a helyet, ahol a madár tevékenykedett, utólag megkeresheti az egymás mellett lévő apró nyílásokat, amelyeket a

hosszú vékony csőr hagyott hátra. Ez a táplálékszerzési mód egyébként a bankákkal vele születik. Mesterségesen felnevelt fiatal madarak, amelyeket először helyezünk a puha talajra, nyomban megpróbálják, hogy csőrükkel abban zsákmány után keresséjjenek. A legelőkön gyakran kisebb köveket, száraz tehénlepénydarabkákat forgatnak meg hosszú szerszámukkal és kíváncsian kutatják, találnak-e alatta valami csemegét. Néhányszor alkalmam volt látni, amint a búbosbanka a földben rejtőző gilisztát vagy egy jókora pajort igyekezett kihúzni. Megfeszített lábakkal küszködött, néha körbefordult, miközben kétségbeesetten kapaszkodó zsákmányának egyik végét továbbra is a csőrében tartotta. Valószínű, hogy a körbejárással áldozata pozícióját igyekezett gyengíteni. Egyszer „döntetlen” lett az eredmény, a szerencsétlen giliszta elszakadt és a megmaradt rész gyorsan visszahúzódtott a földbe. A banka jóízűen lenyelte a másik felét, de úgy látszik, pontosan tudta, hogy a fele megszökött, mert még hosszasan próbálkozott, döfködött utána, de minden eredmény nélkül. A fél giliszta olyan ügyesen elrejtőzött, hogy nem sikerült megtalálnia.

A búbosbanka lassan repülő rovarokat is képes elfogni, bár ezek a próbálkozásai nem mindig sikerülnek. Röviden szalad alattuk a földön és úgy csípi el őket, vagy landolás után „dolgozza meg” a balszerencséjére földre érkezett cserebogarat. A nagyobb zsákmányt először kövekhez vagy a talajhoz verdesik, igyekeznek a kemény kitinszárnyakat eltávolítani s csak azután nyelik le. Ha egy lótetűt vagy más nagyobb zsákmányt húznak ki a földből, gyakran csőrükbe kapva egy közeli úthoz vagy más olyan helyre viszik, ahol a talaj elég kemény az ide-oda történő csapkodáshoz. Néha rendszeresen felkeresnek egy-egy ilyen alkalmas „feldolgozóhelyet”, ahol aztán idővel valószínű rovarfajta megtalálhatunk kitinszárnyakkal, sáskalábakkal és egyéb olyan részekkel, amelyeket a búbosbankák a zsákmány elfogyasztása előtt leverdestek áldozatukról.

Igen mulatságos az a mód, ahogy a búbosbanka elnyeli zsákmányát. A csőrébe fogott rovarat feldobja a levegőbe és úgy poty-

tyantja a torkába. Ha elsőre nem sikerül a „mutatvány”, újra próbálkozik, amíg a zsákmány megfelelő módon fekszik odabent és lenyelheti a falatot. A furcsa táplálkozásmód valószínű magyarázata, hogy a búbosbanka nyelve a csőréhez viszonyítva rendkívül rövid (akár a gólyaké, orrszarvú madaraké vagy a pelikánoké). Kicsisége miatt nem segíthet a madárnak a zsákmány elnyelésében, ezért alakulhatott ki aztán ez a különös, de a szemlélő számára rendkívül mulattató táplálkozásmód.

Alkalmazkodóképes madár

Ha nem az lenne, valószínűleg már az utolsó párokat őrizgetnénk. Szerencsére a búbosbanka képes volt alkalmazkodni a számára gyakran nem éppen kedvezően alakult környezeti viszonyokhoz. Költőhelyeinek megválasztásánál például egészen más szempontokat kell figyelembe vennie, mint alig néhány száz évvel ezelőtt. A párok annak idején elsősorban valószínűleg faodúkból, harkályok vájta vagy természetes úton kikorhadt üregekben költöttek. Amióta azonban az ember hadat üzent a vén fáknak és egymás után tűnnek el nemcsak öreg állományú erdeink, de a búbosbanka szempontjából nagyon fontos útmenti fasorok, a legelők öreg tölgyei és vadkörtéi, valamint az ártéri erdők csodálatosan formált görcsös testű csonkolt füzei, más fészkelőhely után kellett néznie. Ma már a párok túlnyomó többsége alföldi hodályok, ólak, istállók tetőszerkezetében, szőlővidékeken a préházak alkalmas zugaiban, ezek híján ölfarakások vagy kőrakások mélyén, partoldal gyökerei között, néha elhagyott gyurgyalg odúban, a Tisza gáton alkalmilag az árvízvédelmi rőzsekupacok mélyén költ. Ahol felkínálják, természetesen elfoglalja a mesterseges fészekodúkat is, de a Tolna megyei Csibrákon legutóbb üres méhkaptárban is eredményesen költött (Süveges Zs., Nagy S.).

Az emberi tevékenység egyébként nemcsak ártott, valamit azért segített is a búbosbankának, különösen ami a jó táplálkozóhelyeket illeti. A falvak környékén, tanyákon költő párok például előszeretettel járnak be a kertekbe, ahol a művelt, puhán tar-

tott talajban könnyen kutathatnak rovarok és más zsákmány után. Kedvelik a legelőket, ahová főként a friss trágyára érkező rovarok csalogatják őket, de megfigyelhetjük őket a trágyadombok környékén is, ahová hasonló céllal érkeznek.

Évente többnyire csak egy költés

A búbosbanka feltehetőleg egyéves korában ivarérett, de ez még bizonyításra szorul. A párok a tavaszi érkezést követően alakulnak ki, hím és tojó csak a költési szezonban, a fiókák önállóodásáig tart össze.

A hímek általában valamivel a tojók előtt érkeznek haza Afrikából és ahogy kipihenték a hosszú út fáradalmait, máris területet foglalnak, szólni kezdenek és megfelelő helyet keresnek a tojások számára. A különböző odúkat vagy üregeket a hím mutatja meg a tojónak, amely aztán kiválasztja a számára legmegfelelőbbet. Többnyire alacsony odút választanak (1–3 m), de találtak már búbosbanka fészket 12 méter magasan is. Morvországban megvizsgált 31 fészkek elhelyezése a következőképpen alakult: 25 alkalommal faodúban (11-szer csonkolt fűz, 3–3-szor gesztenye, ill. hárs, 2–2-szer kőris ill. ezüstgyár, 1–1-szer rezgő, ill. feketenyár, tölgy, ill. almafa odújában), 5 alkalommal földi lyukban és 1 esetben mesterséges fészekodúban.

Az üreg aljára néha kevés fészekanyagot (mohát, száraz fűszálakat) hordanak, de többnyire csak az ott heverő törmelékre és forgácsokra kerülnek a tojások. A fészkealj rendszerint 5–8 (4–10) tojásból áll, ezek színezete világos kékes vagy zöldesszürke, ritkábban agyagsárgás, esetleg teljesen fehér. Magyarországról származó 48 tojás átlagmérete 26 x 18 mm volt.

A hazai fészkealjok április végén vagy inkább május első felében teljesek, de például Franciaország déli részén kivételesen akár már március végén tojni kezdenek a bankák, az esetleges második költések vagy pótköltések viszont júliusig is elhúzódhatnak. A tojó naponta rak egy tojást, majd mindig a kora reggeli órákban és nyomban az első tojás után ülni kezdi a fészkealjat. Egyedül

kotlanak mindaddig, amíg 16 nap múlva ki nem kelnek a fiókák. Közben alig-alig hagyja el a fészket, legfeljebb nagyon rövid időre, hogy ürítsen és a tollait rendezgesse. Bussmann mérései szerint az ilyen „eltávozások” időtartama Svájcban 5 másodperc és 14 perc között változott. A hím a kotlás ideje alatt rendszeresen hord eleséget párjának. Óránként 2–3 alkalommal érkezik az odúhoz, a leggyakrabban a reggeli időszakban. A táplálékot a tojó többnyire az odú szájában veszi át.

A fiókák a tojások lerakásának sorrendjében kelnek, így aztán 6–8 napos eltérések is lehetnek közöttük. A tojó viszonylag hosszú ideig, 13–14 napig (nagyon meleg időben esetleg csak 8–10 napig) melengeti őket, ezalatt a hím hordja az eleséget, amit párja etet fel a kicsinyekkel. Később aztán ő is bekapcsolódik a táplálékkereső munkába. Amíg a fiókák kicsinyek és a tojó melengeti őket, a hím óránként átlagosan 5–8 alkalommal fordul eleséggel, később akár 20-szor is, sőt Kumari Lettországból 40–60/óra tetetést említ. Igaz, a bankák más fészeklakó madárfajokkal ellentétben mindig csak egyetlen zsákmányállatot hoznak a csérükben. Az etetés a hajnali szürkületben kezdődik és alkonyatkor fejeződik be, a leggyakoribb a kora reggeli, ill. a késő délutáni órákban. A fiókák etetés közben bekapják az öreg madár csőrét, így a falat mélyen a torkukba jut s nyomban lenyelhetik. Az ürüléket a tojó kidobálja az odú elé, ahol a költés vége felé néha már szép kis guánókupac képződik, de el is viheti, hogy valahol távolabb pottyantsa el. Csak a „fészekalja”, az utolsó marad, legkisebb fióka jár rosszul, ilyenkor ugyanis már bent marad az ürülék és a kis szerencsétlent nem egyszer alaposan össze is mocskolja. A fiatal búbosbankák valamivel több, mint három hétig maradnak az odúban, de az öreg madarak a kirepülés után egy darabig még tovább etetik őket.

Közép-Európában a párok évente többnyire csupán egyszer nevelnek fiókákat, bár Dörning 1930-ban még arról ír, hogy a párok az Alföldön rendszeresen kétszer költenek. Ez rendszerint ugyanabban az odúban zajlik, ahonnan az első fészekalj kirepült. Egészen egyedülálló dr. Kalotás Zsolt fácánkerti (Tolna m.) meg-

figyelése, ahol egy búbosbanka pár 1984-ben és 1985-ben is háromszor költött, illetve próbálkozott költéssel.

Ha valaki a nyár elején búbosbanka fészekre bukkan valahol, szánjon rá néhány órát és figyelje (természetesen tisztos távolból) az etetést! A tarka madár úgy libben az odúhoz, mint valami óriási trópusi pillangó, megkapaszkodik a bejárónyílás peremén és úgy eteti a már kifelé kacsintgató, igyekvő fiókákat. Amikor végzett, aggodalmas arccal körülpillant és csak amikor meggyőződött róla, hogy a fiókákat semmi veszély nem fenyegeti, repül el új táplálékért.

Büdös banka?

Madarunk népies nevei között első helyen szerepel a „büdös” megjelölés, ami a búbosbanka igen érdekes védekezésmódjára utal. A költési időben ugyanis a tojó és a fiatalok fartőmirigye feketés színű és nagyon szagos váladékot termel, amit folyékony béltartalommal vegyítve vélt vagy valódi ellenségük felé spriccelnek. Glutz szerint a fenti mirigy működése a fiókák negyedik életnapjával indul, spriccelni hatnapos koruktól tudnak, a mirigy termelése közvetlenül a kirepülés előtt, körülbelül 24 napos korban szűnik meg.

Amikor valaki a búbosbanka fiókák lakta odúba nyúl, a kicsinyek először fújó, sziszegő hangon tiltakoznak, de ha ez nem segít, hátat fordítanak a bejáratnak, fejüket és mellüket a földhöz szorítják, feneküket egyidejűleg a bejárat felé fordítják és farktollaikat kissé felemelve meglepően nagy célbiztonsággal „tüzelnek”. Természetesen ugyanezt a módszert alkalmazzák, ha például nyest vagy más illetéktelen látogató próbál az odúba bejutni. El tudom képzelni, hogy a ragadozónak elmegy a kedve a bankapecsenyétől, ha egyszerre több ilyen jókora adag „védekezőszert” kap a képébe.

Sok fióka pusztul el!

A búbosbankák sajnos nem tartoznak a hosszú életű madarak közé. Igaz, egy Jugoszláviában fióka korban megjelölt madár csaknem hét évig viselhetette a gyűrűt, egy másik, amelyet Franciaországban gyűrűztek, több mint 11 évig élt. Ezek azonban kivételek és a szabadban elért átlagos életkor ennél valószínűleg jóval alacsonyabb. Pontos hazai adatok a folyamatos és céltudatos gyűrűzésekről várhatók.

Bankáéknál sajnos igen nagy a fiókahalandóság. Hazai adatok erre ugyan nincsenek, de egy közeli, morvaországi vizsgálat eredménye egyértelműen ezt bizonyítja. A vizsgált populációban 21 fészekalj 150 tojásából 120 (80%) fióka kelt ki, de csupán 71 repült ki a fészekből (47,3%, ha a lerakott tojásokat nézzük, 59,2% a kikelt fiókákból, 3,4 fióka/pár). Egy másik szomorú példa: egy rendszeresen ellenőrzött északnémet populációban a 7–8-as fészekaljakból soha nem repült ki ötnél több fióka! Kevesebb annál gyakrabban. Ha mindezekhez még hozzávesszük a felnőtt korban; főként a vonulás idején elszenvedett veszteségeket, csak azt csodálhatjuk, hogy egyáltalán van még búbosbankánk.

Jaj a lótetűnek!

Jaj bizony, ha a földben kutató bankacsőr felfedezi valahol. Egy-kettőre előrángatja rejtekéből, de nem kegyelmez a cserebogár pajornak és sok más olyan rovarnak sem, amelyek mind mind a vastagbetűs kártevők között szerepelnek a kertészek és mezőgazdászok szótárában. A búbosbanka kizárólag állati eredetű táplálékot fogyaszt, elsősorban különböző rovarokat, de apró csigákat, gilisztákat, százlábúakat, ászkákat, pókokat, sőt irodalmi adatok szerint alkalmilag apró békákkal, gyíkokkal is megbirkózik. A táplálék túlnyomó többségét nagyobb testű rovarok és azok lárvái alkotják, ezen belül egyes fajok néha a többinél jóval nagyobb számban is szerepelhetnek. Cserebogárrajzás idején például a bankák sok bogarat pusztítanak el, de rendsze-

resen felkeresik azokat a helyeket is, ahol különösen sok lótetű tanyázik. Csiki 1905-ben közzétett adatai szerint 26 Magyarországon lőtt búbosbanka gyomrából egyebek mellett 1 béka, 1 sáska, 8 mezei tücsök, 3 lótetű (lótücsök), 81 futóbogár, köztük 79 futrinka (*Harpalus*), 18 cserebogár, 5 különböző ganéjtúróbogár, 24 cserebogár lárva, 4 ormányosbogár, 152 hangya, 65 különböző fajú lepke hernyója és 1 pók maradványai kerültek elő.

Thüringia északi részén távcsoves megfigyeléssel igyekeztek a zsákmányállatokat meghatározni egy etető párnál két különböző

napon. Első alkalommal hét és félóra megfigyelés alatt 129 zsákmányállat közül a következőket sikerült (a távolság miatt természetesen nem fajra) meghatározni: 20 hernyó, 63 pajor, 1 bogár, 1 tücsök. A másik napon 17 és fél óra alatt 256 zsákmányállatot hoztak az öreg madarak, közöttük 132 hernyót, 3 bábót, 2 tücsköt, 1 bogarat és 1 lepkét. Ezek és egyéb megfigyelések is arra engednek következtetni, hogy a búbosbankák egy-egy fészkelési szezonban rengeteg rovar, közöttük sok emberi szempontból vett kártevőt pusztítanak el.

Néha akadnak ritka és érdekes megfigyelések is. Bécsy László például színes felvételeken rögzítette, amint egy búbosbanka rábukkanva a homoki gyík „fészkére”, hosszú csőrével a földre nyúlva egymás után emelte ki a tojásokat és vitte őket a fiókáknak. Addig járt oda, amíg az utolsót is el nem szállította és meg nem etette éhes fiókáival.

Afrikában telet

A búbosbanka vonuló madár, amely a telet kis részben Európa déli felén (pl. a portugál és spanyol tengerpartokon, a Baleárokon és Szicílián), ill. Észak-Afrikában tölti, de az állományok zöme a fekete földrész középső, trópusi tájaira vonul. Kelet-Ázsiából India déli tájaira repülnek a búbosbankák. Útjuk során nem egyszer magas hegységeket is kénytelenek átrepülni, így például a Himalájában 6400 méter magasán, az Alpokban 2900 méteren figyeltek meg vonuló példányokat. A gyűrűzési adatok azt mutatják, hogy az európai állomány széles frontban vonul, és oda-vissza valószínűleg teljes szélességében átrepülik a Földközi-tengert, ugyanígy a Szaharát is. Az európai állomány fő teletőhelyei azok a tágas szavannák, amelyek Szenegáltól Nigériáig, délen kb. a 11. északi szélességi fokig terjednek, keleten Szomáliáig nyúlnak.

A hazai búbosbanka gyűrűzéseket eddig nem kísérte nagy szerencse, csak néhány közbeneső állomásról származó adattal rendelkezünk. Közülük mutatok be néhányat:

Szeged	1928. 07. 12.	–	Olaszország	1929. 03. 15.
Monor	1929. 06. 29.	–	Görögország	1930. 09. 19.
Szeged	1931. 05. 29.	–	Görögország	1932. 04. 23.
Kecskemét	1934. 05. 29.	–	Görögország	1934. 09. 07.
Szegvár	1955. 07. 10.	–	Görögország	1955. 09. 15.
Gödöllő	1959. 06. 23.	–	Málta	1963. 03. 28.

Kérdések, amelyek feleletre várnak

Ha az ember a külföldi szakirodalmat böngészi, néha kicsit szégyeli magát, amikor látja, mennyi mindent megfigyeltek, kikutatnak már az egyes madárfajok életéből, egyebek mellett a búbosbankánál, amíg mi itt Magyarországon e téren meglehetősen hátul kullogunk. Pedig nagyon sok esetben csupán szervezésen múlik az egész. Itt van mindjárt a fészkelőhelyek kérdése. Bizonyára nagyon sok hazai madarász naplójában lapul jó néhány adat, mikor, milyen fában, milyen magasan költött egy-egy bankapár. Most már csak olyan valaki kellene, aki összegyűjti és fel is dolgozza ezeket a naplóban heverő adatokat.

Hasonlóképpen érdemes lenne összegyűjteni a tavaszi érkezési és az őszi elvonulási adatokat, megfigyelni, hogy az egyes párok mekkora revírt tartanak, milyen messziről hordják a táplálékot a fiókáknak, hogyan lazulnak fel a kirepülés után a családi kötelek, és a hasonló kérdéseket lehetne sorolni tovább.

Természetesen a pontos adatokhoz gyakran gyűrűzés (esetleg színes gyűrűk is) szükséges, de miután ma már az ország minden pontján dolgoznak vizsgázott madárjelölők, ez sem jelenthet leghöszkött akadályt. A bankajelölések számának növelése egyébként újabb adatokat szolgáltatna madarunk vándorútjához, megtudhatnánk végre, hol tölti a téli hónapokat a hazai populáció, de fontos adatokat nyerhetnénk az egyes példányok terület-hűségét, szabadban elért életkorát stb. illetően is. A búbosbanka védelmének éve tennivalóit Barta Zoltán szervezi és irányítja. Címe: Bakonyi Múzeum, Zirc, Rákóczi tér 1. irányítószám: 8420. Bizonyára örömmel fogad minden a fajra vonatkozó új és régi adatot.

Karvaly és héja

Ha csak a természetes, „ősi” ellenségeket nézzük, bizonyára ez a két ragadozó állna az élen, tizedeli meg a leginkább a búbosbanka állományokat. Bizonyítja ezt egyebek mellett Uttendörfer összeállítás, aki 1952-ben megjelentetett munkájában a következő ragadozómadár és bagolyfajok zsákmányaként találta a búbosbankát (zárójelben az esetek száma): karvaly (12), héja (9), vándorsólyom és eleonórasólyom (8–8), macskabagoly (4), egerészölyv (3), barna kánya (2), uhu, kabasólyom, vörösvércse (1–1).

Persze ezek a madarak már vémilliók óta zsákmányolják egyebek mellett a búbosbankákat is anélkül, hogy az állományoknak ártottak volna. Az igazi baj csak akkor következett be, amikor színre lépett a mai ember, aki húsáért, színes tollaiért a maga modern, nyugodtan mondhatjuk, tömegpusztító fegyvereivel minden évben (főként a vonulás idején ősszel és tavasszal) sok-sok ezer búbosbankát pusztít el. Ehhez járul a már említett élőhelyváltozás, a fészkelési körülmények nehézségei, így aztán ez a szép madár ugyancsak rászorul arra, hogy az év madaraként legalább erre a néhány hónapra reflektorfénybe, előtérbe kerüljön.

Helyezzünk ki fészekodúkat!

Egybehangzó irodalmi adatok szerint a búbosbanka a múlt század derekán gyakori, helyenként közönséges madár volt egész Közép-Európában. Az azóta eltelt időszakban, különösen az utóbbi évtizedekben, az állomány bizonyos hullámváltozásokkal ugyan, de fokozatosan csökkent, és ez a megfogyatkozás érintette a hazai populációt is annak ellenére, hogy a búbosbanka szerencsére ma még nem számít ritka madárnak Magyarországon. A csökkenés okai között említhetjük az élőhelyek kedvezőtlen változásait (legelő eltűnése, állattartással kapcsolatos változások) éppen úgy, mint az erőteljes kemizációt (táplálékfogyatkozás!),

a fészkelőhelyek radikális megfogyatkozását és nem utolsó sorban a tudatos emberi pusztítást, főként a vonulás idején.

Fentiekkel szemben nagyon gyakran sajnos teljesen tehetetlenek vagyunk, de a búbosbanka év kapcsán és egyébként is, mégis csak segítenünk kell, Erre az állandó népszerűsítésen és felvilágosító munkán túl (különösen a gyerekek körében lehet eredményes egy-egy diaképekkel kísért bankavédelmi előadás) a legkézenfekvőbb mód a mesterséges fészekodúk kihelyezése terén mutatkozik. Az odú erős, legalább 18 mm vastag, száraz deszkából akár házilag is könnyen elkészíthető. Belső méretei 18 x 18 x 30 cm (utóbbi a magasság), a bejárónyílás átmérője 6–7 cm, az előlapon 5–6 cm-rel a tető alatt helyezkedjen el. Fontos, hogy a leemelhető tető jól zárjon és a vizet ne eressze át. A bejárónyílás alá szegezhetünk egy vastagabb keresztlécet, ami a madár kapaszkodását könnyíti meg. Az odút a tél végén vagy március első napjaiban helyezzük ki, de mindenképpen a búbosbankák hazatérése előtt. Tehetjük prérház eresze alá, a kertben vaskos fa törzsére, 2–3 méter magasan. Ügyeljünk arra, hogy az odú egyenesen álljon (ne düljön előre vagy hátra!) és a röpnílás kelet vagy délkelet felé nézzen. Az odú aljára maréknyi száraz fűrészport szórhatunk. Minden a telepítéssel kapcsolatos kérdésben készséggel ad felvilágosítást Barta Zoltán, a búbosbanka védelmi év szervezője. Címe: Bakonyi Múzeum, 8420 Zirc, Rákóczi tér 1.

Kedves Madárbarát!

Ismeretterjesztő füzetünkben legkedvesebb madaraink közül ezúttal a búbosbankáról ejtettünk néhány szót. Ne feledje azonban, hogy erdeinkben, kertekben, parkokban még sok más madár él. Ha szeretné még jobban megismerni őket, ha szeretné tudni, mit tehetne érdekükben, jöjjön közénk, legyen tagja a Magyar Madártani Egyesületnek. Legfontosabb célkitűzésünk, hogy minden hazai madárbarátot magunk köré gyűjtsünk. Minél többen vagyunk, annál többet tehetünk madaraink gyakorlati védelme érdekében.

Központi irodánk és postacímünk:

Magyar Madártani Egyesület
1121 Budapest, Költő u. 21.

Írta: SCHMIDT EGON
Címlapterv: MURAY RÓBERT
Fotók: BÉCSY LÁSZLÓ, PÉCHY TAMÁS

1989.

Készült a Magyar Madártani Egyesület nyomdájában
Felelős kiadó: Péchy Tamás

